

דרור ליברמן על לא רך ולא קליל

לא רך ולא קליל מאת ובביצוע
דרור ליברמן, צילום: דין אהרוני
Neither Soft Nor Light
choreographed and performed
by Dror Liberman, photo: Din Aharoni

כמוסר עדות, ואת הגוף ו"זיכרונותיו", כארכיון המגבה את דבריו. דרך מבנה זה בל מישיר מבט על פרקטיקות המשטור של הסובייקט, ובפרט על אלו הגופניות, על שלל גווניהם ושכבותיהן, כפי שהולבשו על רוניק דואנו: כאישה, כאימא וכרקדנית ב"בלט האופרה המלכותית של פריז".

בל מציע את מעמד מסירת העדות ככלי להתמרת כישלונות, משאלות ומאווים לא ממומשים. מעמד העדות מרחיב את ההקשר והשאלות מתרחבות מכישלונותיה האישיים של דואנו אל עבר המנגנון המכונן אותם פעם אחר פעם, אצל דואנו ואחרות. בשונה מדואנו ובל, ובדומה ליוצרים המוזכרים בפסקה השנייה, ביצירה שלי אני מבקש להיות גם ה"מבצע" וגם המחבר.

עם זאת, בעבודתו של בל, נשמרת נאמנות ל"אותנטי", ל"מה שבאמת קרה", לצד ההבנה, המחלחלת אט-אט, שביוגרפיה איננה דבר כה יציב, שזהו מסמך הניתן לשכתוב. לטענתי, מעולם לא הייתה ולעולם לא תהיה גישה ישירה או בלתי אמצעית ל"מה שבאמת קרה". עדיין נשמרה הנאמנות לביוגרפיה הממשית, זו ש"אכן" קרתה, זהו הקשר שאני מבקש לפרום.

2. בשירו *אינטיפאדה של אינפורמציה* מאת אופיר משרקי, הוא כותב, "כל המלים שאי פעם אמרת/ מישהו אמר לך אותן קודם/ ואתה חי עם זה". ובבית השני, "איך תוכל להתנגד לשיטה/ להתנגד זו מלה, שמישהו/ פעם

ב ינואר 2015 יצא קול קורא של מפעל הפיס עם קטגוריה לתמיכה ביצירות בכורה. זו נקודת המוצא של היצירה *לא רך ולא קליל*. עוד באותו הערב ישבתי עם נטע וייזר (שותפתי לפיתוח הקונספט), כדי לנסות להפוך את תפוזת המחשבות הזו לטקסט נהיר, וכעבור שבוע ניסחתי את הטקסט הבא: "ביוגרפיה חלופית" במקום עריכה מחודשת של קורות חיי המקצועיים, אני מבקש לאפשר "שחזור" או "היזכרות" בביוגרפיה מומצאת, בדיונית, בביוגרפיה שהייתי רוצה שתהיה לי, אני מבקש לערער על ההסכם הלא כתוב הנותן עדיפות לאמת על הבדיה, לבנות לעצמי ביוגרפיית-מחול פנטסטית, על-זמנית, מכל אותם דברים שתמיד רציתי ולעולם לא בא לידי להגשים. להלחם את כל אותם עוברי-זפל, את כל הדחיות ואת כל המשאלות שמעולם לא זכיתי להגשים.

הטקסט המובא לעיל הוא תמצית של רעיון רחב יותר, המתכתב עם או נובע ממקורות שונים, בין השאר:

1. עבודתו הקאנונית 'רוניק דואנו' (Doisneau Veronique) של ז'רומ בל (Bel Jerome), שנעשתה בשנת 2004, בהזמנת 'הבלט של האופרה המלכותית של פריז', המהווה נקודת ציון בקשר בין מחול לביוגרפיה, מוכר ואף רווח. ניתן לטעון כי בעבודתו בל מביא את המחול לשיא הפוטנציאל הפוליטי, שהיה ידוע עד אותם ימים, כאשר הוא רותם אותו ככלי ייחודי ורב עצמה בחשיפת המנגנון של פוליטיקת כינון הזהות, בהעמידו את הסובייקט

אמר לך", אני מוצא שכך זה גם בגוף, הכול כבר נרקד, לא ניתן לחדש דבר ורק התבניות חוזרות על עצמן, כמו תאחי שנגזר עליו להמשיך ולהשתכפל לנצח. אני מוצא בזה חיזוק נוסף לויתור על הממשי, על העקבי, על הדוקומנטרי.

3. בספרו של דוד גרוסמן *סוס אחד נכנס לבר* מתואר מופע סטנד-אפ קומדי, שאט-אט מתהפך אל עבר וידוי קורע לב והזדמנות "להציץ לרגע אל הגהינום של מישהו אחר", כדבריו של עורך הספר, מנחם פרי. גם ביצירתי אני מבקש לאפשר למסכה השלווה להיסדק ולפנות את הבמה אט-אט מהתסכול ומכיליון הנפש אל התחושה שלעולם, אבל לעולם, לא אהיה כמוהם, כמו האבות המיתולוגיים, כמו אותם "נבחרים". משאלתו המפורסמת של עוגיפלצת מרחוב סומסום "אני רוצה להיות שם" עם הזמן מתחלפת בזו של דוב'לה ג'י, גיבור ספרו של גרוסמן "אני לא רוצה להיות כאן", תוך העלאת שאלות על תכתיבים, על זהות גברית, על שאלת קיומו של חופש הבחירה ועל חיפוש עיקש אחר חירויות חדשות.

4. אני רוצה ליצור את העבודה כמו זרם תודעה. מערבוב בלתי אפשרי של עבר, הווה ועתיד לא ממומש. מחלומות בהקיץ, עדויות ופרטים ממשיים, מהמחשבות שחשבתי לעצמי כשנשארתי לבד, בתום החזרות בסטודיו של "הסדנא להכשרת רקדנים בחיפה" לקטעי רפרטואר של הלהקות, אליהן חלמתי להצטרף בתום לימודי [Vez Ultima, DV8] או של העבודות שחלמתי שיוצרים בינלאומיים [cherkaouy Larbi Cidi Platel Allen] יצרו עבורי יום אחד. לבין הביוגרפיה, הדרכים בהם נשכתי [לרוב בטרמפים] לאורכה ולרוחבה של אירופה רק בשביל לשמוע שגם שם אני חריג, שיכולתי להתאים אם הייתי רק קצת פחות.

5. עבודה זו גם מהווה המשך של "הצהרת הכוונות" או ה"מניפסט" שלי, שפרסמתי בקובץ המניפסטים שערך רן בראון במסגרת אירועי 25 שנה למרכז סוזן דלאל:

כוריאוגרפיה בעיניי הינה כלי יישומי של תאוריה ביקורתית, הדרך היעילה והרלוונטית ביותר להבעת עמדה מורכבת ורגישה. מתוך המחשבות הללו עולה בי דרישה חריפה להשתמש בשיח האמנותי כשיח פוליטי אשר ביכולתו לנייד מעשים והוויות מקונטקסט אחד למשנהו... אני מנסה לשרטט את החוקים הנוקשים של המשטור כפי שאני חווה אותו כיום, כאדם "חופשי". זהו לב ליבו של העיסוק שלי: לנסות לפרום את התפרים מהם ארוגה אותה מסכת איסורים, צווים ופקודות. אני פונה אל המחול, בין השאר, מתוך בקשה להירפא דרכו, לנער ממני כאבים ישנים, לנייד את הווייתו אל הקשר מחודש, לממש את החופש ולהרבות את האמון.

מן הכלל אל הפרט - ניסוח של הרעיון המופשט לכדי מהלך בימתי

את המסמך, שהכיל את כל מקורות ההשראה שמפורטים למעלה, שלחתי לכמה מקומות שיצאו ב"קול קורא" ליצירת יצירות חדשות, ביניהם מרכז סוזן דלל, שהשיק פסטיבל חדש שהוקדש ליצירה גברית ("גברים יוצרים" 2015).

בפגישה עם יאיר ורדי קרה דבר מעניין. צירפתי לטקסט שצוטט עוד מסמך קצר עם כמה מילים עליו, שמשך את תשומת לבו הרבה יותר מכל שאר הדברים שכתבתי. בסיום הפרזנטציה יאיר שאל אותי על הבית בו גדלתי, על המשפחה, על הרקע, והתחלתי לחשוב שאולי כל המהלך הזה של זיוף הביוגרפיה לא נחוץ, שגם בביוגרפיה הממשית שלי יש ממד אקזוטי, שלא לומר פנטסטי, ויש הרבה עם מה לעבוד. יתרה מזו, מצאתי שהווייתו על התעלול הפילוסופי (זיוף הביוגרפיה) מעמיד אותי במקום הרבה יותר מעניין כמבצע, מצאתי סיכון גדול בעמידה החשופה הזו מול קהל עם סיפור שמפעיל אצלי רגשות, מטענים וזיכרונות, והחלטתי לעשות פנייה חדה ולעבוד עם הביוגרפיה הממשית שלי. לא רך ולא קליל הוא שמה של היצירה, וזה גם מרמז לתמצית שלה.

ועדיין היה מחסום גדול בגלל הבוז שאני רוחש לאותה ההסתקרנות מהביוגרפיה האקזוטית שלי, כמו גם לשימוש הציני שאני מבקש לעשות באותה ביוגרפיה אקזוטית, זה היה ניסיון לנסח טקסט האוחז את כל הקצוות האלה באותו זמן - להיות חלק מהמערכת ולבוז לה באותו הזמן, לקיים היברידי המכיל את הניגוד הזה. הבנתי שאני מעדיף להפסיק לנסות להיות רקדן טוב יותר - להתרכז או להיעשות קליל, אלא להציע את המכשולים בהם אני נתקל בתור לב הסיפור, למסור את העדות על הכישלון החוזר ונשנה, להציע את התבנית הזו כאובייקט המעיד על תנאי הייצור שלו. כלומר בחרתי להביא את הביוגרפיה הפרטית שלי כמשל, להציע אותה כטקסט כפול המשמש גם כטקסט פרטי, אך גם כטקסט המשמש משל או תמונת מצב של החיים בישראל, כמו שאני חווה אותם - מקום שרוך וקלילות אינם יכולים להתקיים בו.

לב ההשוואה הזו הנה "שתי התכונות שהגוף שלי מסרב להכיל - אני לא רך ואני לא קליל", כמו החיים בארץ הזו, שאינם רכים ואינם קלילים אחרי שהתבהר לי המהלך, הדינמיקה הייתה חזקה מאוד, הדחף ליצור את היצירה הפך להיות קיומי, כמו עצם התקועה בגרון, כמו מועקה שאני מרגיש צורך לזעוק, כמו איזה עול או עיוות.

קודם כול, אני מתכוון לתחושה שלי שהמחול המקומי נמנע מלומר דבר מה קונקרטי, בהיר, דבר מה שניתן להבינו. התסכול הזה היה כל כך גדול עבורי - כך שהרגשתי צורך ליצור את הדבר שדימיתי שכל כך חסר - מחול המכיר באפשרות להיות פוליטי באופן רדיקלי, למסור את העדויות הטבועות בגוף, לומר טקסט בהיר, רהוט, ישיר.

העבודה כעדות

העבודה הזו היא קודם כול עדות, במובן של הפריבילגיה הכרוכה במתן עדות. הטריד אותי מאוד שרק רקדנים מנוסים מאוד, על סף פרישה, מוזמנים למסור. עניין אותי לבדוק את אפשרות מתן העדות כמחולל, כמה שיהפוך אותי לרקדן, להפוך את היוצרות, וכך לערער את ההיררכיה המכתיבה אותה. עם זאת, בעבודה ביוגרפית יש סוג של צניעות, מצד אחד, במובן של "רק על עצמי לספר ידעתי", ובמקביל, יש בה גם מורכבות, בכך שהקהל חושב שאני חשוף ומאמין לכל מילה היוצאת מפי, או מחווה שאני מבטא, וגם זה נושא מורכב בעיניי, כי בכלל יש שאלה בסיסית של קיום ביוגרפיה, או קיום של היסטוריה, ובעיניי, כל היסטוריה היא פוליטית ומוכתבת על ידי בעל סמכות כלשהו. בגלל העניין הזה, בניתי את העבודה במארג שאמת ושקר משמשים בו בערבוביה, כי חשוב לי שהקהל ייקרע בין האמפתיה שהוא מרגיש כלפיי, כפרפורמר כנה וחשוף, לבין סלידה או חוסר אמון, שמובנים במעמד הפרפורמטיבי, בהרבה מובנים המתח הזה עומד בבסיס העבודה, הרבה לפני המוטיבציה התרפויטית או המוטיבציה לביטוי עצמי.

הקשר בין המופע לביוגרפיה שלי הוא שזו מכוננת את זו, כלומר המופע בנוי כמעין רצף של "פרקי יומן" אסוציאטיבית, כמעין סדרה של וידויים מהעבר שלי, כמו טקס של פרפורמר המנסה להיחשף עד העצם על מנת להיטהר, וזו באמת הייתה דרך העבודה בשלב הראשוני.

שכבה נוספת, המונחת על גבי השכבה הזו, היא עריכה של הטקסט הפרטי לטקסט גנרי, אשר יכול להפוך לטקסט של "כל אדם", או לפחות של "כל אדם" ישראלי, במובן הזה יש פער בין הסיפור האישי שלי לבין המוצר המוגמר. זאת, בניגוד למשפחה שלי, שהבינה את דבריי כפשוטם, כאילו כל מילה אמת, וממילא רבים מבני משפחתי הזדעזעו מהעבודה, כי הם מצאו אותה עדות־שקר נוראה המוציאה דיבתם לרעה ונחשבת למעין 'טאבו'. אני חושב שהם מבינים את זה בתור בגידה בהם.

שהדתיות נוכחות ברקע כל הזמן, אלא חששתי שהרחקתי לכת יתר על המידה, שהמרחק שפסעתי מהדת גדול מדי, שהחטא שלי לעולם לא ייסלח ושלנצח יהיה עליי לנדוד בציייה החילונית. לא העזתי לחלום שהטקסט שלי ייקרא כמרחב ביניים שבין הדתיות לחילוניות, כמקום ששני הניגודים מתקיימים בו במקביל. לכן הופתעתי מאוד כשפרופסור דן לאור הזמין אותי להציג את היצירה במרכז למורשת היהדות על שם צימבליסטה באוניברסיטת תל-אביב, וכשד"ר הניה רוטנברג הזמינה אותי לדבר ולהציג בכנס של מכללת הגליל המערבי. לא תפסתי את עצמי כמי שעדיין יכול להשתייך לקונטקסט של הדתיות, גם אם כמי שמשרטט את הקרע, את הצללית. חששתי שהסתירה הזו יכולה להתקיים אך ורק ביני לביני, אולי כהמשך לתגובות של בני המשפחה שלי, שמצאו את היצירה לא ראויה, שמצאו את העדות שאני מעיד כבגידה, שלא הכירו בניסיון להפוך את הסיפור האישי שלנו (אבא קשה כמו אבן, תור ארוך על המדרגות המובילות למכונת הכביסה בתקווה ליכות לשיחה קצרה עם אימא) למטא-סיפור. המעמד הזה, שמצד אחד, אני יודע שכל מי ששומע שהמשפחה שלנו כל כך גדולה נופלת לו הלסת, ומצד שני, זו המשפחה היחידה שאני מכיר, זה הדבר שנראה לי הטבעי ביותר, והקרע הזה, בו אני לא יודע היכן למקם את עצמי, הוא המרווח בו מתקיים הסיפור.

נתבקשתי, בטקסט הזה, לכתוב על תהליך החזרה בשאלה ועל האופן שהוא בא לידי ביטוי ביצירה הזו, אני מוצא את לא רך ולא קליל כמעין מהלך-סוגר של היציאה בשאלה, שמגיע עשור לאחר עזיבת הישיבה. במובן הזה, שניסוח טקסט כמו לא רך ולא קליל, יכול להתקיים בתנאים של יציבות מסוימת, של ביטחון או תחושת נוחות במיקום החדש שלי, איזה אופן בבחירות שבחרתי ובמקום שאני נמצא בו כיום, תנאים כאלה לא התקיימו בחיים שלי בשנים שהיו סמוכות לעזיבת הישיבה, או בשנים של השירות הצבאי. אני גם רוצה לחשוב שעקבותיה של הדת ביצירה מרוככים, כלומר נמהלים בשאר המרכיבים שהרכיבו את הילדות והנעורים שלי - גבריות קשוחה, לאומיות, משפחה מרובת ילדים, "ארץ ישראל השלמה", וחלום על חיים מחוספסים, רומנטיים, טבעיים. הדת היא אחד המרכיבים בתמהיל הזה, אבל אינה המרכיב היחיד.

אני רוצה לקוות שאין פה כעס של נער מתבגר, אלא יותר השלמה של אדם צעיר אך בוגר עם האופן בו הוא גדל, עם השריטות והצלקות הפרטיות שלי, איזו הבנה שאין מי שחף מהן, שאני לא באמת מיוחד בזה שיש לי כאלה, אלא שהמקום הספציפי שאני נמצא בו זה מקום שיכול להיות מעניין לניסוח. זה מקום בו היומיום והסמלי מצטלבים, ועדיין, אני רוצה לומר שזה משהו שיכול לבוא רק לאחר שהזהות החדשה, החילונית, מתייצבת.

ואז חוזר הסייג שהחילונית לא תהיה תיאור מדויק של המקום, בו אני נמצא, שזה יהיה יותר כמו מרחב ביניים, שלא פה ולא שם, וכנראה שכל החיים שלי אני אשאר לא פה ולא שם, ואני כבר לא מנסה להגיע לשום מקום, אלא רק להשלמה עם הקרע. אני כבר לא מנסה להרשים או למצוא חן, או להצחיק, או לגרום למישהו לבכות, אני רק מספר את מה שרגיל לי, טבעי לי, את מה שהייתי מספר לחברים בסלון, את החלק בי שמוכרח לצאת.

דרור ליברמן, יליד באר שבע, 1988. אמן פרפורמנס רב תחומי, בוגר הסדנה להכשרת רקדנים בחיפה ו"כלים - גוף לעבודה כוריאוגרפית". משנת 2012 פועל כיוצר עצמאי בפרויקטים שונים בארץ ובעולם. שיתף פעולה עם כוראוגרפים ואמנים מתחומים שונים, ביניהם: עידית הרמן, מיה בריר, ניב כהן, אמנון וולמן, אריאל ברונז, נמרוד פריד, שרונה פלורסהיים, רונן יצחקי ואחרים. עבודותיו עלו בישראל במסגרות המובילות "חשיפה בינלאומית", "תל-אביב דאנס", "גברים יוצרים", "אינטימאנס", תיאטרון תמונע, "קליפה אדומה" "תלוי במקום" ואחרים. זוכה פרס שרת התרבות לתלמידי אמנות לשנת 2013 החל מאותה שנה הוא גם חבר קבוצת קליפה.

לא רך ולא קליל מאת ובביצוע דרור ליברמן, צילום: דין אהרני
Neither Soft Nor Light choreographed and performed by Dror Liberman, photo: Din Aharoni

הממד התרפויטי

למרות שאני לא אוהב להודות בזה, ברור שיש ממד תרפויטי בעבודה הזו, יש משהו מאוד מעצים בווידי ציבורי כל כך - על גבי דפי מחול עכשיו או הארץ, מעל במות, ובפרט ככל שהבמות נעשות יוקרתיות. עם זאת, יש גם תחושה של הזניה, כאילו אני לוקח את הפרטי ביותר ומשתמש בו, ואין לי שליטה על האופן בו זה יתפרש על ידי האנשים שנחשפים לעבודה - בעיניי זה היבט הפוך מההיבט התרפויטי.

ההתמודדות היא לא עם העבר, אלא עם ההווה, או לפחות עם שניהם באותה המידה, כלומר הכוחות שלי מגויסים לא רק להשלמה עם העבר וכדומה, אלא גם ככלי להתנגדות לכל המגבלות שהוטלו עליי בתור "יוצר צעיר" המודר ממוקדי הכוח, שצריך לעשות רק עבודות קצרות בתקציב מועט. לחלופין, מדויק יותר לכתוב - הפעולה דומה - הכוחות הנדרשים על מנת לגבש זהות עצמאית בעולם דתי, דומים באופן די מטריד לכוחות הנדרשים, על מנת להתמודד עם הלחצים המופעלים עליי כיוצר פעיל בעולם המחול. זו אנאלוגיה לא כל כך נעימה, אבל חשובה כדי להבין את האופן שאני רואה את העולם ואת המקום שממנו אני יוצר.

"על מה העבודה" זו שאלה טריקית, כי במובן מסוים היא מצמצמת את האפשרות של הצופה לפרש, ומעניין אותי להשאיר מרווח מסוים לפרשנות, להשאיר חלק מהעבודה לצופה שיעשה בעצמו. ועם זאת, מעניין מאוד לחשוב על הפער בין מה שחשבתי שאני עושה לבין מה שאני עושה בפועל, או לתגובות שאני מקבל על מה שאני עושה. למרות הטקסט הרהוט המצוטט בהרחבה בפתיחת הטקסט, למעשה ידעתי הרבה פחות ממה שנדמה לי, וה"ידיעה הברורה" שהייתה לי בהתחלה למעשה הייתה נקודת מוצא לדרך ארוכה ולחלוטין לא ידועה, התגובות שהיצירה עוררה, וכל מה שקרה לאחר שנחשפה לקהל, הפתיעו אותי מאוד. בהקשר לכך, חשוב לציין את רות אשל (ואחרים) בעקבותיה ציינו את הנקודה הזו ברשמים שלהם מהעבודה), שכתבה כי נדמה שמה שאני מנסה לעשות ביצירה הוא להשכיח כאב פיזי באמצעות כאב חיצוני. מצאתי את התיאור הזה מדויק מאוד, למרות שזה משהו שלא יכולתי לראות בעצמי, אלו מילים שלא יכולתי לנסח לבד.

השלמה עם הקרע

יתרה מזו, גם ההקשר בו אני כותב עכשיו, בסיכום של יום עיון שעסק בדתיים ובחילונית במחול הישראלי, מעט הפתיע אותי. לא שלא ידעתי